

Mihaela Topolovec

Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb

UDK 373.3(497.5-37 Zagreb)"1859/1945"
930.25(497.5-37 Zagreb)"1859/1945"

Primljeno: 2005. godine

Pregledni članak

POVIJESNI RAZVOJ OSNOVNIH ŠKOLA NA ŠIREM PODRUČJU GRADA ZAGREBA - DOKUMENTI DRŽAVNOG ARHIVA U ZAGREBU (1859. - 1945.) 1. DIO

Namjera ovog rada je prikazati sažete kronološke povijesne bilješke o razvoju škola na području današnjeg zapadnog dijela grada Zagreba, u razdoblju od njihova osnutka do 1945. godine, kada su naselja na tom području egzistirala kao samostalna. Tekst u uvodnom dijelu donosi kratki povijesni pregled razvoja pučkog školstva na širem području grada Zagreba i objašnjava ulogu arhivskog gradiva škola, s obzirom na sadržajnu strukturu gradiva, u istraživanju povijesti samih školskih ustanova u užem kontekstu i povijesti školstva u širem kontekstu. Središnji dio rada temelji se na istraživanju dragocjene dokumentacije pučkih škola u Vrapču, Stenjevcu, Podsusedu i Bizeku koja je pohranjena u Državnom arhivu u Zagrebu. Tekst donosi podatke o osnivanju škola, teritorijalnim promjenama pripadajućih školskih općina, fluktuaciji učiteljskog osoblja kao i o samoj školskoj organizaciji i promjenama naziva škola.

Ključne riječi: osnovne škole, Zagreb i okolica, povijest školstva, arhivsko gradivo, 1859.-1945.

Uvod

U drugoj polovici 18. st., u razdoblju prosvijećenog apsolutizma, započinje uređenje školskog sustava na području zemalja Habsburške Monarhije. Reformator Ivan Felbiger, 1774. godine, izrađuje prvu državnu naredbu za organizaciju i djelovanje osnovnih škola pod nazivom Opći školski red. Prema toj osnovi škole postaju državne ustanove, čime se znatno smanjuje crkveni monopol, s ciljem odgoja činovništva za centraliziranu državnu upravu.

Godine 1777. *Opći školski red* je na području Ugarske i Hrvatske neznatno izmijenjen i izdan pod naslovom *Ratio educationis*. Prema toj odredbi propisuje se opća obveznost pohađanja škole, preporučuje se osnivanje novih pučkih škola, propisani su određeni nastavni programi i izrađena je nova podjela pučkih škola na trivijalke, glavne i normalne.

Novi *Ratio educationis* iz 1806. godine bio je ponajprije namijenjen osnovnim školama. Taj novi školski red propisuje opetovnu nastavu nedjeljom, osnivanje osnovnih škola na narodnom jeziku, ali se preporučuje učenje mađarskog jezika, dok djeca koja nastavljaju školovanje moraju učiti latinski jezik. Kao osnovni zadatak osnovne škole navodi se odgoj i obrazovanje mladeži.

U Hrvatskoj pak, te nove odredbe nisu zaživjele u tolikoj mjeri s obzirom na to da ona nije bila pod izravnom upravom centralnih vlasti pa se ideje nisu ni mogle najdosljednije provoditi, a i sama se ideja o osnovnoj školi kao obveznoj školi vrlo teško ostvaruje. Feudalci pružaju otpor jer se boje prosvijećenog seljaka i gubitka utjecaja nad njim, a i samim seljacima je školovanje teret koji teško podnose i ne vide u školovanju djece interes vlastita prosperiteta.

Početkom i sredinom 19. st. u pučkom školstvu nema nekih značajnijih novosti i promjena.

Tek se u ljeto 1837. godine raspravljalo u Hrvatskom saboru o uređenju pučkoga školstva u Hrvatskoj i Slavoniji i donio zaključak da je potrebno pučke škole otvarati u svim većim mjestima i da troškove za njih moraju snositi u prvom redu općine.

Razdoblje druge polovice 19. stoljeća je vrlo važno za razvoj osnovnog školstva na širem području grada Zagreba. S razvojem građanskog društva javlja se sve veća potreba za novim obrazovnim sadržajima u školi, a postojeće školstvo nije moglo zadovoljiti novonastale potrebe. Usko povezan s razvojem društva je i početak teritorijalnog širenja grada Zagreba izvan njegovih povijesnih jezgri - Gradeca i Kaptola.

Razvojem grada Zagreba i prigradskih naselja razvija se i širi mreža osnovnih škola.

Za vrijeme banovanja Ivana Mažuranića dolazi do preustroja hrvatskog školstva donošenjem prvog školskog zakona u Banskoj Hrvatskoj. Taj zakon od 14. listopada 1874. godine pod nazivom *Zakon ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* predviđa obvezno četverogodišnje školovanje za svu djecu, bez obzira na stalež, narodnost, vjeru i spol. Time je utemeljeno osnovno obrazovanje za djecu svih građana. Prema tom zakonu škola je postala državnom ustanovom s naglašenim svjetovnim karakterom, s pravom crkve da vodi brigu o nastavi vjeronauka. Osnivanje i uzdržavanje pučkih škola stavljeno je pod nadležnost pripadajućih općina.

Prema novom zakonu opetovnice su spojene s pučkim školama. Djecu smatraju sposobnima za školu s navršenom šestom, a obvezatna je s navršenom sedmom godinom života. Školska obveza traje četiri godine za pučke škole te dvije godine za opetovnicu.

Za banovanja Dragutina Khuena Héderváryja, 31. listopada 1888. godine, donesen je drugi školski zakon pod nazivom *Zakon ob uređenju pučke nastave i obrazovanju pučkih učiteljah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. Prema ovom zakonu se pučke škole dijele na niže i više¹, a s nižima su spojene opetovnice koje traju dvije do tri

¹ To su samo terminološke promjene u odnosu na *Prvi školski zakon* uz 1874. godine. Iako je u članku br. 2 propisana podjela na niže i više pučke škole i dalje se rabi pojam "*opća pučka škola*".

godine. Opetovnice su obavezna polaziti sva djeca koja su završila nižu pučku školu. Pučke škole mogu biti javne i privatne. Javne škole uzdržavaju političke općine u kojima se škole nalaze. Niže pučke škole imaju četiri razreda, od kojih četvrti razred za one učenike koji ne prelaze u više škole traje dvije godine. Svaka školska općina mora imati općinski školski odbor.

Iako se ovim zakonom provodi jedinstven školski sustav na čitavom području Hrvatske i Slavonije, taj zakon se smatra i pokušajem mađarizacije Hrvatske, a i korakom unatrag od prvog školskog zakona, budući da su njegovim donošenjem smanjene učiteljske plaće, ukinuta je samostalnost županijskih, mjesnih i školskih nadzorništava, čime je školstvo dovedeno pod izravan politički utjecaj države. No, unatoč tomu broj škola, učenika i učitelja na području grada Zagreba i okolnih naselja kontinuirano je rastao.

U međuratnom razdoblju od 1918. do 1941. godine pokušava se izgraditi zajednička osnovna škola za područje novoformirane države. No, u razdoblju od 1918. do 1929. godine u zemlji nema jedinstvenog školskog sustava, pa su za Hrvatsku vrijedili propisi austrougarske vladavine. Život u međuratnoj Jugoslaviji nije označio boljitak u razvoju osnovnog školstva. Ono ostaje i dalje nerazvijeno i uglavnom traje 4 godine.

Godine 1929. donesen je *Zakon o narodnim školama*, koji se po svojim odredbama uklapa u politiku razvijanja unitarnog jugoslavenstva koju vladajući režim provodi svim sredstvima, pa tako i u školi. Proklamiralo se i osmogodišnje obvezno školovanje, do čijeg ostvarenja nikada nije ni došlo. Unatoč odredbama o obveznom osmogodišnjem osnovnom školovanju iz zakona o narodnim školama, na području Zagreba osnovna je škola uglavnom ostala četverorazredna, a tek ponegdje i petorazredna. Nakon završetka osnovne škole postojale su i dalje opetovnice, u kojima je nastava trajala 2 - 5 godina i održavala se, u pravilu, dva puta tjedno. Iako je osnovno školovanje bilo obvezno, vlasti se nisu osobito trudile da se ta obveza i ostvaruje.

Rad škola u razdoblju od 1941. do 1945. godine bio je otežan zbog rata. To se očituje u skraćivanju trajanja školskoga sata na 30 minuta, skraćanju trajanja školske godine te čestom seljenju učenika iz školskih zgrada zbog potreba vojske.

Vezano uz nadležnost nad školama, u razdoblju od 1869. do 1918. godine najvišu oblast u školskim poslovima predstavljao je Odjel za bogoštovlje i nastavu Hrvatsko - slavonske zemaljske vlade. Odjel je kao vrhovni organ nadzirao cjelokupnu nastavu i odgoj u školama, zatim rukovodio radom ustanova koje su utjecale na osnovno obrazovanje i odlučivao o imenovanjima učiteljskoga osoblja.

Nakon ukidanja zemaljskih vlada 1921. godine, najviše nadzorno tijelo nad školstvom u Hrvatskoj postaje Ministarstvo prosvjete Kraljevine SHS, kasnije Kraljevine Jugoslavije sa sjedištem u Beogradu.

Nakon stvaranja Banovine Hrvatske, 1939. godine, poslove Ministarstva preuzima Odjel za prosvjetu Banovine Hrvatske, a ustrojenjem NDH 1941. godine najviše nadzorno tijelo nad školstvom postaje Ministarstvo narodne prosvjete u Zagrebu.

Također je važno napomenuti da je prema zakonu iz 1888. godine određeno da nadzor nad školama u okolnim naseljima oko grada Zagreba potpada pod nadležnost Kotarske oblasti Zagreb. Osim nadzora u administrativnom pogledu, Kotarska oblast nadzire i upisivanje i ispisivanje učenika, obavljanje dužnosti školskog odbora itd.

Uloga Državnog arhiva u Zagrebu u istraživanju povijesti pučkog / osnovnog školstva

U Državnom arhivu u Zagrebu pohranjeni su arhivski fondovi osnovnih škola s područja grada Zagreba i obližnjih okolnih naselja, koja su u prošlosti egzistirala kao samostalna, a danas su sastavni dijelovi Zagreba.

Sačuvana školska dokumentacija predstavlja prvorazredni primarni izvor za istraživanja s obzirom na evidencijsku i informacijsku vrijednost koje zapisi sadrže u sebi. Sukladno s time, zapisi nam pružaju enormnu količinu podataka o povijesti same školske ustanove, njezinom ustroju i djelatnosti, ali i podatke o osobama i događajima vezanim uz djelovanje određene škole.

Sačuvano arhivsko gradivo, u većini slučajeva, obuhvaća period od osnutka same škole do zaključno 1945. godine, a sastoji se od registraturnih pomagala, općih spisa, opće i pedagoške dokumentacije, zatim personalne i računovodstvene dokumentacije te dokumentacije raznih tijela i organizacija koje su djelovale uz školsku ustanovu.

Od registraturnih pomagala, u školskim su fondovima sačuvani uglavnom urudžbeni zapisnici općih spisa koji su vođeni u pisarnici za potrebe tekućeg poslovanja. Kazala urudžbenih zapisnika nisu vođena. Opći spisi se najvećim dijelom sadržajno odnose na naredbe i okružnice nadležnih tijela: Kraljevskog nadzorništva za pučke škole Zagrebačke županije, Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske hrvatsko-slavonske Zemaljske vlade, Kraljevske županijske oblasti u Zagrebu, Kraljevske kotarske oblasti Zagreb, Povjereništva za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji, Odjeljenja za prosvjetu i vjere Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, Odjeljenja za osnovnu nastavu Ministarstva prosvjete Kraljevine SHS tj. Kraljevine Jugoslavije, Prosvjetnog odjeljenja Velikog župana zagrebačke oblasti, Prosvjetnog odjeljenja Kraljevske banske uprave Savske Banovine u Zagrebu, Odjela za prosvjetu banske vlasti Banovine Hrvatske, Odjela za pučku nastavu Ministarstva nastave NDH u Zagrebu, Velike župe Prigorje NDH, te Prosvjetnog odjela Kotarskog NOO-a Zagreb.

Ostali opći spisi sadržajno se odnose na međusobnu prepisku škola, prepisku s raznim pedagoškim, kulturnim i dobrotvornim društvima i organizacijama te na godišnje i mjesečne izvještaje školske uprave o stanju škola, popise i liste ocjenjivanja učiteljskog osoblja, svjedodžbe polaznika škole, svjedodžbe prelaznice i svjedodžbe otpusnice, zapisnike o polaganju završnih ispita, godišnju i mjesečnu školsku statistiku, odluke o namještenjima i premještanju nastavnog osoblja, molbe za dopuste, umirovljenja, bolovanja osoblja, oprostite od polaska škole, godišnje školske proračune, narudžbenice knjiga i školskog materijala, popise učenika koji su nemarno polazili školsku obuku i sl.

Opća dokumentacija odnosi se na dokumentaciju o radu same školske ustanove i učiteljskog osoblja, a najčešće se odnosi na zapisnike sjednice učiteljskog osoblja.

Pedagoška dokumentacija sastoji se od ljetopisa škole koji nam pruža detaljnu kronološku povijest školske ustanove, zatim glavnih imenika koji predstavljaju matične knjige školskih polaznika i u koje su abecedno upisivani svi polaznici i njihovi osnovni identifikacijski podaci, te od ispitnih izvještaja u koje su abecedno upisivani svi školski polaznici i njihove završne ocjene iz svih predmeta.

Osnovna škola u Vrapču

“Dočim skoro po svoj kraljevini hrvatskoj, već od više godina za prosvětu naroda brižljivi poglavari, i gospoštine po župah, a u mnogih meštah i na udaljenih od župe selih pučke učione podigoše, u osrednjem kotaru županie zagrebačke, baš u srcu domovine hrvatske, do neko doba nebijaše skoro nijedna.

Sjedinjene sudčie u poveče občine pod absolutnom vladom pa takovimi upravljajući činovnici, glavari i tajnici, kojim nebjie do drugog stalo, već da im zapisnici budu u redu, i plaća uredno tekla - a naročito glavar občine kojoj župa vrabečka pripadaše, koj novac općine samo u medjah svoga imanja, kud je putem moste i kanale gradio, a uz to odprto tvrdio ”da seljaku učiona netreba” - biaše uzrok, da uz svu pripravnost i dobru volju župljanah u Vrabču nebi učiona utemeljena, dok nesvanu sretna godina povratljenog ustava, i kroz to novo ustrojenje starih sudčiah.”²

Na inicijativu Ljudevita pl. Reiznera, velikog suca zagrebačke županije, započela je tijekom 1862. godine gradnje nove školske zgrade kraj župne crkve Svetog Križa³ u Gornjem Vrapču. Gradnja školske zgrade prepuštena je bila lokalnom graditelju Blažu Kocianu za svotu od 6000 forinti.

Niža obospolna pučka učiona u Vrapču s radom je započela 11. studenog 1863. godine, na dan Sv. Martina, a svečanom otvorenju nazočili su mnogi lokalni uglednici.

Već prve školske godine upisano je preko stotinu djece, većinom muške, s područja Vrapča, Krvarića, Jačkovina, Završja, Gorenca, Kustošije, Jaruna, Španskog, Rudeša i Prečkog.⁴ Na temelju raspisanog natječaja, iz kolovoza 1863. godine, na mjesto prvog školskog učitelja postavljen je bio Dragutin Šur, dok je funkciju upravitelja škole preuzeo Dragutin König, mjesni župnik. Dužnost školskog upravitelja obavljao je do travnja 1869. godine, kada dobiva mjesto župnika u Sisku, a nasljeđuje ga Ivan Kuček, novi mjesni župnik. Školu su u prvoj godini njena djelovanja posjetile mnoge ugledne osobe tadašnjeg javnog života Hrvatske: Ivan pl. Kukuljević, braća Ivan i Antun Mažuranić i drugi. Upravitelj König, prigodom svog odlaska, darovao je školi 30-tak knjiga i time postavio temelj za razvitak školske knjižnice.⁵ Početkom 1867. godine premješten je bio učitelj Dragutin Šur na školu u Vinici, a na njegovo mjesto dolazi Tomo Španović, dotadašnji učitelj u Bregima.

Prve godine svog djelovanja škola je bila organizirana kao jednogodišnja s jednim razrednim odjeljenjem, no već sljedeće školske godine otvara se drugo odjeljenje. Školske godine 1866./67. škola je već imala tri razredna odjeljenja, a iste godine otvorena je na školi opetovnica.⁶ Godine 1870. postala je škola članom utemeljiteljem Hrvatskog

² Ovim je riječima ispunjena početna stranica školskog ljetopisa, iz čijeg se konteksta očitava gorčina zbog tadašnje situacije u školstvu, ali i olakšanje zbog nadolazećih boljih vremena.

³ Prvi sakralni objekt u Vrapču, nepoznate godine gradnje, smješten na povišem brežuljku s desne strane Prišlinova puta.

⁴ HR DAZG 191 *Državna mješovita pučka škola Vrapče*, sign. 23, Školska spomenica, 1864 - 1939, str. 6.

⁵ Isto : 9.

⁶ Nedjeljnje škole koje su se održavale 2 - 3 puta tjedno s po dva sata obuke.

književnog društva Sv. Jeronima, a nekoliko godina kasnije, 1885., i članom književnog društva Matica Hrvatska. Godine 1872. sudjelovao je učitelj Tomo Španović na gospodarskoj izložbi u Beču i tamo dobio počasnu diplomu za svoj rad. Tijekom 1874. godine na školi je otvoreno četvrto razredno odjeljenje, a 1890. godine škola je proširena u dvogodišnju.⁷ Novi školski zakon od 14. listopada 1874. godine predviđao je izbor mjesnog školskog odbora i mjesnog školskog nadzornika; stoga je, sukladno novim zakonskim odredbama, odlukom Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade za mjesnog nadzornika izabran Ivan Kuček, koji je tu dužnost obnašao do svoje smrti 1906. godine. Nakon njegove smrti dužnost mjesnog školskog nadzornika preuzeo je novi mjesni župnik Franjo Horvat.

Iako je školskim zakonom iz 1874. godine uvedena obvezatnost osnivanja školskih vrtova kao odgojno-obrazovnih institucija⁸, škola do 1879. godine, kada učitelj Španović ustupa dio vlastitog vrta školi, nije imala uređen školski vrt. Nastojanjem Adalberta Ghlupa, bivšeg podžupana i Petra Maričića, županijskog školskog nadzornika, školska je zgrada tijekom 1890. godine nadograđena i proširena.⁹

Odlukom Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade od 27. listopada 1889. godine imenovana je prvom učiteljicom na školi Anka Tkalčić, koja je tu dužnost obavljala do svog umirovljenja 1907. godine, kada na njeno mjesto dolazi Ljubica Tomić. Odlukom istog tijela od 1. travnja 1890. godine imenovan je učitelj Tomo Španović upraviteljem škole. Školske godine 1894./95. školu je posjetio dr. Isidor Kršnjavi¹⁰ i tom je prigodom odredio da se zbog velikog broja polaznika mora sagraditi nova pučka škola u obližnjem području. Na temelju njegove ovlasti, općinsko je poglavarstvo iste godine kupilo zemljište u Rudešu za gradnju nove pučke škole. Škola je sagrađena do početka prosinca 1894. godine, a svečano otvorena 6. siječnja 1895. godine.¹¹

Nakon otvorenja škole u Rudešu, smanjena je školska općina Vrapče budući da je područje Rudeša, Prečkog, Španskog i Jaruna stavljeno pod teritorijalnu nadležnost novosnovane školske općine Rudeš. Školska općina Vrapče ponovo je smanjena u rujnu 1904. godine, kada se osniva pučka škola u Kustošiji. Početkom 1905. godine, nakon svih teritorijalnih promjena, školska općina Vrapče sastojala se od sela Vrapče, Jačkovina, Krvarić i Završje.

Nakon umirovljenja Tome Španovića tijekom 1908. godine, na mjesto upravitelja škole dolazi Velimir Lisac. Nakon otvaranja petog odjeljenja, 1907. godine, dolazi do znatnog porasta broja školskih polaznika te se javlja i potreba za povećanjem broja

⁷ HR DAZG 191 *Državna mješovita pučka škola Vrapče*, sign. 23, Školska spomenica, 1864 - 1939, str. 11.

⁸ Munjiza, Emerik: Školski vrtovi u osnovnom školstvu Hrvatske do 1918. godine, *Anali za povijest odgoja* 1, Zagreb, 1992., str. 93 - 102.

⁹ HR DAZG 191 *Državna mješovita pučka škola Vrapče*, sign. 23, Školska spomenica, 1864 - 1939, str. 26.

¹⁰ Hrvatski slikar, povjesničar umjetnosti i sveučilišni profesor; predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade (1891. - 1896.).

¹¹ HR DAZG 191 *Državna mješovita pučka škola Vrapče*, sign. 23, Školska spomenica, 1864 - 1939, str. 33.

učiteljskog osoblja, a nije bio niti rijedak slučaj čestih promjena unutar učiteljskog osoblja.¹² Za vrijeme Prvog svjetskog rata škola je ostala djelovati u vlastitim prostorijama, ali je polazak škole bio vrlo slab i neredovit. Godine 1911. škola je postala utemeljitelj član Hrvatskog pedagoško-književnog zbora.

Godine 1917. škola je preustrojena u trogodišnju, dvije godine kasnije, 1919., u četverogodišnju, a 1927. godine škola je konačno preustrojena u petogodišnju. Temeљem odluke Upravnog odbora Zagrebačke županije od 14. kolovoza 1918. i rješanjem Zemaljske vlade od 11. prosinca 1918. godine odlučeno je da se od školske općine Vrapče odvoji područje Krvarića i dio Završja te pripoji novoj školskoj općini Kustošiji Gornjoj.¹³

Godine 1921. na vlastitu je molbu premješten u Suhopolje upravitelj škole Velimir Lisac, a na njegovo mjesto dolazi Roko Klaić. Krajem 1928. godine imenovan je Roko Klaić mjesnim školskim nadzornikom u Zagrebu, ali je ostao obavljati i svoju dužnost u školi. U prosincu 1925. godine osnovan je pri školi Podmladak Crvenog Križa.¹⁴ Odlukom Odjeljenja za osnovnu nastavu Ministarstva prosvjete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, u rujnu 1929. godine osnovano je na školi šesto odjeljenje, a nekoliko godina kasnije, 1935. godine, i sedmo odjeljenje. Budući da se broj školskih polaznika povećavao iz godine u godinu, a stara školska zgrada nije imala toliki prostorni kapacitet, uz postojeće dvije učionice u školskoj zgradi, unajmljena je tijekom 1929. godine još jedna prostorija u obližnjoj privatnoj kući Franje Muhvića.¹⁵ Nakon donošenja *Zakona o narodnim školama* od 5. prosinca 1929. godine službeni naziv škole se mijenja u *Državna narodna mješovita osnovna škola u Vrapču*.

Okružnicom Sreskog načelstva Zagreb od 19. studenog 1930. godine otvoren je na školi analfabetiski tečaj.¹⁶ Školske godine 1930. / 1931. otvoren je na školi prvi razred Više narodne škole, no već je sljedeće školske godine bila zatvorena zbog nedostatka školskih prostorija. U rujnu 1934. godine Općinska uprava u Vrapču kupila je zemljište i kuću dr. Marka Novosela na području Donjeg Vrapča i u njoj uredila dvije nove školske sobe u kojim se nastavna obuka počela održavati od 10. prosinca iste godine. Time je škola u Vrapču postala jedna od rijetkih škola u kotaru grada Zagreba koja je posjedovala dvije školske zgrade.¹⁷

Unatoč činjenici da je uprava škola bila zajednička i nalazila se u školi u Gornjem Vrapču, iz izvorne građe je vidljivo da su se škole dijelile na školu u Gornjem Vrapču i školu u Donjem Vrapču. Rješanjem Kraljevske banske uprave Savske banovine od 31. listopada 1936. godine otvoreno je na školi osmo odjeljenje.¹⁸

U razdoblju Banovine Hrvatske škola mijenja naziv u *Narodna škola u Vrapču*.

¹² Detaljan prikaz o kretanju učiteljskog osoblja prikazan u tabličnoj shemi u prilogu.

¹³ HR DAZG 191 *Državna mješovita pučka škola Vrapče*, sign. 12, Opći spisi, br. 49 / 1919.

¹⁴ Isto, sign. 14, Opći spisi br. 216 / 1926.

¹⁵ Isto, sign. 23, Školska spomenica, 1864 - 1939, str. 63.

¹⁶ Tečaj za opismenjavanje.

¹⁷ HR DAZG 191 *Državna mješovita pučka škola Vrapče*, sign. 23, Školska spomenica, 1864 - 1939, str. 76.

¹⁸ Isto, sign. 18, Opći spisi br. 321 / 1936.

U listopadu 1940. godine Mjesni školski odbor u Vrapču upućuje molbu Odjelu za prosvjetu Banskoj vlasti Banovine Hrvatske za izgradnjom nove školske zgrade u Donjem Vrapču, budući da stara više nije mogla zadovoljiti osnovne uvjete. Ustrojenjem Nezavisne Države Hrvatske i donošenjem novog školskog zakona, Ministarstvo nastave u Zagrebu donijelo je odluku o ponovnoj promjeni naziva škola, tako da se naziv škole mijenja u *Državna mješovita pučka škola Vrapče*.

Odlukom Ministarstva nastave NDH 28. svibnja 1941. odobren je prijedlog Mjesnog školskog odbora iz 1940. godine te započinje gradnja škole u Donjem Vrapču postavljanjem kamena temeljca 13. srpnja iste godine.¹⁹ Rješenjem Odjela za pučku nastavu Ministarstva nastave u Zagrebu otvoreno je u studenom 1941. godine deveto i deseto razredno odjeljenje. Za vrijeme Drugog svjetskog rata školsku zgradu u Donjem Vrapču zauzele su jedinice njemačke vojske, dok se nastava u školskoj zgradi u Gornjem Vrapču održavala neredovito, a i zbog ratnih prilika polazak škole bio je vrlo slab. U ratnom razdoblju nije održavana opetovna nastava radi pomanjkanja prostorija. U srpnju 1943. godine, nakon izlaska njemačke vojske, srušena je stara školska zgrada u Donjem Vrapču, a nova zgrada je osposobljena za useljenje.

U siječnju 1946. godine škola u Donjem Vrapču postaje samostalna sedmogodišnja osnovna škola pod nazivom *Osnovna škola u Donjem Vrapču*, okupljajući djecu sa područja Vrapča, Španskog i Stenjeveca.

U poslijeratnom razdoblju stara četverorazredna škola u Vrapču djeluje pod nazivom *Osnovna škola u Gornjem Vrapču*. Škola u Donjem Vrapču danas djeluje pod nazivom *Osnovna škola grofa Janka Draškovića*, a škola u Gornjem Vrapču pod nazivom *Osnovna škola Gornje Vrapče*.

¹⁹ Isto, sign. 39, Spisi Mjesnog školskog odbora, br. 19 / 1941.

Ime i prezime	Godine
Dragutin Šur	1863. - 1866.
Tomo Španović	1867. - 1908.
Anka Tkalčević	1889. - 1907.
Ljubica Tomić	1907. - 1910.
Elizabeta Horn	1910. - 1914.
Terezija Sejk	1914. - ?.
Olga Zubak	1917. - ?.
Ljubica Godler	1917. - 1924.
Branka Domin	1924. - 1925.
Marija Šimatović	1925. - 1926.
Jelena Lasović	1926. - ?.
Blanka Heruc	1927. - 1929.
Barica Hanžić	1929. - 1929.
Milka Malbaša	1929. - 1931.
Vidosava Nedjeljković	1929. - ?
Slavojka Govedarica	1931. - ?
Ivo Kajanović	1935. - ?
Barbara Kajanović	1935. - ?

Prilog 1. Popis učiteljskog osoblja i godine njihovog djelovanja na Osnovnoj školi u Vrapču u razdoblju od 1863. - 1935. Popis sastavljen na temelju podataka iz arhivskog gradiva.²⁰

Ime i prezime	Godine
Dragutin König	1863. - 1869.
Ivan Kuček	1869. - 1890.
Tomo Španović	1890. - 1908.
Velimir Lisac	1908. - 1921.
Roko Klaić	1921. - 1930.
Terezija Sejk	1930. - 1930., v. d.
Mihovil Vitković	1930. - 1935.

Prilog 2. Popis školskih upravitelja i godine njihovog djelovanja na Osnovnoj školi u Vrapču u razdoblju od 1863. - 1935. Popis sastavljen na temelju podataka iz arhivskog gradiva.

²⁰ U slučajevima kada za određene godine nisu postojali podaci, njihovo mjesto je označeno upitnicima.

Osnovna škola u Stenjevcu

U 19. vijeku počeo se je i po našoj domovini *“razvijati prolétni pup u kom bi toliko vjekovah sakriven tvèrdo snivao cviet prosviete, kažem cviet, koj se sve to većma širi svojim ugodnim mirisom književnosti, koj mami marljie pčelice sabirat si meda budućnosti.”*²¹

Nastojanjem stenjevečkog župnika Vatroslava Verbanića i poglavara općine Dragutina pl. Jellačića Jankomirskog donijelo je Općinsko zastupstvo Stenjevec, tijekom 1859. godine, odluku o izgradnji pučke škole na tom području.²² Dne 18. studenog 1860. otvorena je nova jednogodišnja škola u Stenjevcu pod nazivom *Niža opća pučka učiona u Stenjevcu*. Školu su također pohađala djeca sa područja Podsuseda, Goljaka, Dolja, Jarka, Bizeka, Kostanjaka i Liščine.²³

Na mjesto prvog školskog učitelja izabran je bio Ivan Pavlić, no već dvije godine kasnije, 1862., nasljeđuje ga Matija Bosnar. S povećanjem broja školskih polaznika tijekom godina su se otvarala nova razredna odjeljenja, te je tako školske godine 1864./1865. na školi otvoreno drugo razredno odjeljenje, a već sljedeće školske godine treće odjeljenje. Četvrto i peto odjeljenje otvoreno je školske godine 1875./76. odnosno 1897./98. Školske godine 1870./71. otvorena je na školi opetovnica.

Kada se 1886. godine otvorila nova pučka škola u Podsusedu, došlo je do smanjenja školske općine Stenjevec budući da je područje Podsuseda, Bizeka, Goljaka i Jarka stavljeno pod nadležnost školske općine Podsused. Za vrijeme Prvog svjetskog rata školska se nastava održavala u vlastitim prostorijama, ali je polazak djece bio vrlo slab.²⁴

Na temelju Zakona o narodnim školama od 5. prosinca 1929. naziv škole službeno se mijenja u *Državna narodna osnovna škola u Stenjevcu*. Početkom 1933. godine otvorena je nova pučka škola u Bizeku, te je područje naselja Lisičine, Dolja i Kostanjaka izuzeto iz školske općine Stenjevec.²⁵

Ustrojenjem Nezavisne Države Hrvatske i donošenjem novog školskog zakona, Ministarstvo nastave u Zagrebu donijelo je odluku o ponovnoj promjeni naziva škola u *Državna mješovita pučka škola Stenjevec*. Tijekom rata školu je zaposjela vojska, te se nastavna obuka održavala u jednoj od privatnih kuća u mjestu.

Škola djeluje i danas pod imenom *Osnovna škola Stenjevec*, a sadašnja školska zgrada, useljena 1961. godine, nalazi se na novoj lokaciji u Bolničkoj ulici 92.

²¹ Prvi redci školskog ljetopisa.

²² HR DAZG 189 *Državna mješovita pučka škola Stenjevec*, sign. 2, Časna knjiga i uspomenica, 1864 - 1948, str. 1.

²³ HR DAZG 186 *Državna mješovita pučka škola Podsused*, sign. 9, Školska spomenica, 1886 - 1946, str. 5.

²⁴ Nema podataka za razdoblje nakon 1928. godine, budući da listovi iz spomenice nedostaju.

²⁵ HR DAZG 182 *Državna mješovita pučka škola Bizek*, sign. 4, Školska spomenica, 1932 - 1948, str. 3.

Ime i prezime	Godine
Ivan Pavlič	1860. - 1862., 1864. - ?
Matija Bosnar	1862. - 1864.
Mijat Govedić	1871. - 1888.
Stjepan Matica	1888. - 1906.
Zlatko Peček	1906. - 1907.
Anka Mlinarić	1907. - 1913.
Paula Jagušić	1913. - 1922., 1923. - ?
Anka Hotko	1920. - 1922., 1923. - ?
Anka Piškulić	1922. - 1923.
Dragica Badaj	1928. - ?
Zlatka Rupčić	1928. - ?

Prilog 3. Popis učiteljskog osoblja i godine njihovog djelovanja na Osnovnoj školi u Stenjevcu u razdoblju od 1860. - 1928. Popis sastavljen na temelju podataka iz arhivskog gradiva.

Ime i prezime	Godine
Stjepan Matica	1896. - 1906.
Julije Ritschl	1906. - 1919.
Franjo Maritović	1919. - 1928.

Prilog 4. Popis školskih upravitelja i godine njihovog djelovanja na Osnovnoj školu u Stenjevcu u razdoblju od 1896. - 1928. Popis sastavljen na temelju podataka iz arhivskog gradiva.

Osnovna škola u Podsusedu

Sredinom druge polovice 19. stoljeća dolazi do širenja Podsuseda, danas najzapadnijeg dijela Zagreba, a samim time i do povećanog broja žitelja. Do tog su razdoblja djeca s podsusedskog područja pohađala pučku školu u Stenjevcu, gdje je bila i upravno sjedište tog područja, no zbog velikog porasta broja djece škola u Stenjevcu više nije mogla primiti svu djecu. Iz spomenutog razloga Općinsko zastupstvo Stenjevec donosi odluku o osnivanju pučke škole u Podsusedu. Rješenjem Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu od 25. prosinca 1885. godine potvrđena je odluka Općinskog zastupstva Stenjevec o osnivanju škole.

Dana 15. ožujka 1886. godine otvorena je nova jednogodišnja škola u Podsusedu pod nazivom *Obća pučka škola u Podsusedu*.²⁶ Školska općina Podsused obuhvaćala je naselja Podsused, Goljak, Jarak i Bizek. Nastava se odvijala u unajmljenoj zgradi grofa Đure Jelačića. Na mjesto prvog učitelja postavljen je bio Tomislav Pavlek koji je

²⁶ HR DAZG 186 *Državna mješovita pučka škola Podsused*, sign. 9, Školska spomenica, 1886. - 1946., str. 5.

tu dužnost obavljao do veljače 1888. godine.²⁷ Mjesni župnik Franjo Klaić darovao je školi knjige za utemeljenje školske knjižnice. U prvoj godini djelovanja škola je imala 4 razredna odjeljenja i 2 tečaja opetovnice.

Godine 1889. škola je postala članom književnih društava Matice Hrvatske i Sv. Jeronima. Tijekom 1891. godine škola je dobila zemljište za gradnju nove školske zgrade čije je svečano otvorenje upriličeno u veljači 1892. godine. Gradnja školske zgrade bila je povjerena Franji Chiccu, a zgrada je imala samo jednu učionicu bez dvorišta i vrta.²⁸ Tijekom narednih godina broj polaznika škole se povećavao, stoga se ukazala potreba za proširenjem školske zgrade. Zbog toga Mjesni školski odbor predlaže na svojoj sjednici od 3. ožujka 1907. godine Upravnom odboru Županije zagrebačke da se škola u Podsusedu proširi. Upravni odbor je prihvatio taj prijedlog 30. travnja 1907. godine te je započela nadogradnja škole. U kolovozu iste godine, odlukom Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade od 15. kolovoza 1907., proširuje se škola iz jednogodišnjeg u dvogodišnju.

Sljedeće školske godine 1907./08. otvara se na školi treći tečaj opetovnice, no zbog nedostatka prostora dio se nastavne obuke od siječnja 1908. godine izvodi u unajmljenim prostorijama u kući grofova Jelačić u kojima se nekad odvijala nastava prije izgradnje sadašnje školske zgrade. Odlukom Odjela za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade od 12. rujna 1907. imenovan je učitelj ove škole, Ratko Buzina, za prvog školskog upravitelja.

Za vrijeme Prvog svjetskog rata škola je održavala nastavu u vlastitim prostorijama, ali je polazak djece bio vrlo slab i neredovit. Unatoč obvezatnosti uvođenja školskih vrtova, propisanoj školskim zakonom iz 1874., na školi je vrt uređen tek 1916. godine. Nakon Prvog svjetskog rata školi je zbog prevelikog broja polaznika dodijeljena još jedna učiteljica, čime je formalno škola proširena u trogodišnju. Odlukom Ministarstva prosvjete u Beogradu od 6. studenog 1926. godine, temeljenoj na zaključku Mjesnog školskog odbora u Stenjevcu, proširena je škola u četverogodišnju. Nakon Zakona o narodnim školama iz 1929. naziv škole službeno se mijenja u *Državna narodna osnovna škola u Podsusedu*.

Naredbom Kraljevske banske uprave Savske Banovine od 4. rujna 1930. godine ustrojeno je na školi peto razredno odjeljenje.

Buduća da školska zgrada nije imala dovoljno učionica, školska je uprava sljedećih godina pokušavala osigurati prikladne prostorije za izvođenje nastavne obuke. Ta namjera se ostvaruje tek 1933. godine nakon što je Općina otkupila Jelačićev posjed i dopustila na njemu gradnju dvorane *Sportskog društva Sokol Jugoslavije* uz uvjet da se u sastavu Doma izradi jedna školska soba.²⁹ Od 1933. godine započinje se dio nastave izvoditi u novoj školskoj sobi u Sokolskom domu. U to vrijeme nastava se odvijala na tri različita mjesta: u školskoj zgradi, u Sokolskom domu i u nekadašnjoj zgradi grofa Jelačića. Godine 1932. dolazi ponovno do smanjenja školske općine Podsused kada se

²⁷ Isto, str. 8.

²⁸ Isto, str. 10.

²⁹ Isto, sign. 10, Povijest škole

otvara škola u Lisičini pod čiju školsku općinu potpadaju sela Lisičina, Bizek i Kostenj. Naredbom Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije od 21. kolovoza 1939. godine otvoren je na školi prvi razred više osnovne škole.³⁰

U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj promijenjen je naziv škole u *Državna mješovita pučka škola Podsused*. Zbog ratnog stanja prostorije Sokolskog doma i školske zgrade je preuzela vojska, te se nastava odvijala samo u unajmljenim prostorijama. Prilikom neprijateljskog bombardiranja školska je zgrada bila uništena i devastirana. Nakon rata, odmah 1945. pristupljeno je obnavljanju i uređenju školskih zgrada.

Škola u Podsusedu djeluje i danas pod imenom *Osnovna škola bana Josipa Jelačića*, a sadašnja školska zgrada, izgrađena 1957. godine, djelo je poznatih arhitekata Bernardija i Crnkovića.

Ime i prezime	Godine
Tomislav Pavlek	1886. - 1888.
Josip Zobundija	1888. - 1888.
Tomo Heraković	1888. - 1892.
Olga Mihičić	1892. - 1894.
Viktorija Pavlič	1894. - ?
Armin Podešva	1897. - 1902.
Ratko Buzina	1902. - 1925.
Milka Prejac	1907. - 1913.
Vlatka Miljušević	1912. - 1912.
Jelena Mlinarić	1913. - 1913.
Lucija Unterweger	1913. - 1940.
Olga Lešić	1917. - 1918.
Darinka Milković	1918. - 1928.
Andelina Strmnjak	1924. - ?
Elizabeta Hirc	1926. - ?
Sofija Syrek	1926. - 1927.
Božena Rupčić	1928. - 1930.
Vjekoslava Bolanča	1929. - 1930.
Olga Tomičić	1929. - 1930.
Marija Strunjak	1930. - ?
Nevenka Škavić	1931. - ?
Anka Blažević	1936. - 1940.
Draga Kučić	1940. - 1942.
Đurđa Gračan	1940. - 1943.
Draga Gomenčić	1941. - 1942.

³⁰ Isto, sign. 9, Školska spomenica, 1886. - 1946., str. 59.

Bosiljka Parčević	1942. - ?
Ljubica Šimunović	? - 1936.
Jasmina Pavlović	? - 1940.
Vjera Horvat	?

Prilog 5. Popis učiteljskog osoblja i godine njihovog djelovanja na Osnovnoj školi u Podsusedu u razdoblju od 1886. - 1943. Popis sastavljen na temelju podataka iz arhivskog gradiva.

Ime i prezime	Godine
Ratko Buzina	1907. - 1925.
Vide Car	1925. - 1940.
Marijan Dundović	1940. - ?

Prilog 6. Popis školskih upravitelja i godine njihovog djelovanja na Osnovnoj školi u Podsusedu u razdoblju od 1907. - 1940. Popis sastavljen na temelju podataka iz arhivskog gradiva.

Osnovna škola u Bizeku

Početkom XX. stoljeća, općina Lisičina, koja se nalazi u zapadnom dijelu grada Zagreba između sela Stenjevec i Podsused, obuhvaćala je sela Lisičina, Bizek, Kostanjek i Dolj. Djeca iz naselja Lišćine, Kostanjak i Dolj polazila su školu u Stenjevcu, a djeca iz Bizeka školu u Podsusedu. Budući da su sela općine Lisičina bila dosta udaljena od spomenutih škola, tijekom 1920-ih godina započela je akcija mjesnog stanovništva za osnivanjem nove školske općine sa sjedištem u selu Lisičini.³¹ Nakon dobivenog odobrenja za osnivanje škole od strane općine Stenjevec, kupljeno je zemljište za gradnju školske zgrade od obitelji Capek iz Lisičine. Gradnju školske zgrade preuzelo je građevinsko poduzeće Ferobeton iz Podsuseda. Gradnja školske zgrade započela je 1931. godine, a škola je svečano otvorena 10. siječnja 1933. godine pod nazivom *Državna narodna osnovna škola u Lisičini*. Odlukom Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije od 15. studenog 1932. godine za učitelje su postavljeni Mihovil i Ružica Molnar.³²

Škola je bila ustrojena kao dvogodišnja sa četiri razredna odjeljenja. Sljedeće školske godine, 1933. / 1934., uređeno je školsko igralište i školski vrt. Odlukom Ministarstva Kraljevine Jugoslavije od 9. svibnja 1936. godine, temeljenoj na zaključku Mjesnog školskog odbora Lisičina, promijenjen je naziv škole u *Državna narodna osnovna škola bana Josipa Jelačića u Lisičini*.³³

³¹ HR DAZG 182 *Državna mješovita pučka škola Bizek*, sign. 4, Školska spomenica, 1932 - 1948, str. 3.

³² Isto, 4.

³³ Isto, 5.

Na sjednici Općinskog odbora u Stenjevcu, 4. veljače 1937. godine, donesen je zaključak da se školi u Lisičini dodijeli novi naziv po selu Bizek. Navedeni zaključak se i potvrđuje odlukom Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu od 14. siječnja 1938. godine te se naziv škole mijenja u *Državna narodna osnovna škola bana Josipa Jelačića u Bizeku*.³⁴

Školske godine 1939./40. otvoren je na školi analfabetški tečaj. Utemeljenjem Banovine Hrvatske, Odsjek za pučke škole Banske vlasti Banovine Hrvatske donio je odluku o promjeni naziva državnih narodnih škola u narodne škole pa se sukladno s time i naziv škole mijenja u *Narodna škola bana Josipa Jelačića u Bizeku*.

U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj promijenjen je naziv škole u *Državna mješovita pučka škola Bizek*. Zbog rata nastava se neredovito održavala sa znatno smanjenim brojem školskih polaznika.

Ime i prezime	Godine
Mihovil Molnar	1932. - ?
Ružica Molnar	1932. - ?

Prilog 7. Popis učiteljskog osoblja i godine njihovog djelovanja na Osnovnoj školi u Bizeku u razdoblju od 1932. - 1945. Popis sastavljen na temelju podataka iz arhivskog gradiva.

IZVORI

1. HR DAZG 182 *Državna mješovita pučka škola Bizek*
2. HR DAZG 186 *Državna mješovita pučka škola Podsused*
3. HR DAZG 189 *Državna mješovita pučka škola Stenjevec*
4. HR DAZG 191 *Državna mješovita pučka škola Vrapče*

LITERATURA

1. Cuvaj, Antun, *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije : od najstarijih vremena do danas*, sv. 1 - 11, Tisak Kraljevske hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, Zagreb, 1910. - 1913.
2. *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ, SR Hrvatska*, Beograd, 1984.
3. Buntak, Franjo, *Povijest Zagreba*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1996.
4. Dobronić, Lelja, *Stari vijenac sela oko Zagreba*, Muzej grada Zagreba, Zagreb, 2003.
5. Munjiza, Emerik, Školski vrtovi u osnovnom školstvu Hrvatske do 1918. godine, *Anali za povijest odgoja I*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 1992.

³⁴ Isto, 6.

Mihaela Topolovec, Zagreb

(Summary)

**HISTORICAL DEVELOPMENT OF ELEMENTARY SCHOOLS IN
THE WIDER AREA OF ZAGREB – DOCUMENTS FROM THE STATE
ARCHIVES IN ZAGREB (1859 – 1945)
PART I**

The second half of the 19th century is very important for the development of elementary schools in Zagreb and its surrounding areas. With the development of middle-class society and economy there is a greater need for the expansion of education and literacy among wider public, and existing education system could not have fulfilled new needs. At the same time, with the development of Zagreb, local small settlements develop in its near surrounding and there was the expansion of elementary schools in the area.

The documentation in the State Archives in Zagreb gives insight into the historical development of schools in the area which are today western part of Zagreb, in Vrapče, Stenjevec, Podsused and Bizek, in the period from their foundation until 1945, when those settlements existed independently.

Key words: elementary schools, Zagreb and its surroundings,
history of education, archival material, 1859-1945